

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

MAJ 1987 NUMMER 5

Indhold

Peter Kr. Iversen: Bryllupsskydning i Vestslesvig	129
Søren Rasmussen: Hjemstavngården i Sdr. Hygum	134
Det sker – på de nordslesvigske museer	138
Inge Adriansen: »Til pinse når skoven er rigtig grøn«	140
Henrik Fangel: Aabenraa banegård – Sønderjyllands ældste	142
Thyge Klemann: Nu gælder det stuehuset	149
Jørn Buch: Set og sket i Sønderjylland. Grænselandskronik	153

Bognyhed

Hans Andersen: Landeværnet – et tilbageblik

Den 3. marts fejrede Foreningen »Landeværnet« 60 års jubilæum. Foreningen blev oprettet i 1927 som et modtræk til den tyske »Kreditanstalt Vogelgesang«. Hensigten var at skaffe hjælp til danske landmænd i en tid præget af økonomiske problemer og national spænding.

Gennem næsten 40 år var gdr. Hans Andersen, Kongsbjerg ved Tønder, formand for Landeværnet. I anledning af jubilæet udgiver Historisk Samfund for Sønderjylland hans erindringer fra de mange års kamp for danskheden.

Bogen er et værdifuldt kildeskrift om et halvt århundredres nationale brydninger. I dag er klimaet blevet et andet, og professor Troels Fink trækker i en indledning linjerne op til 1980'erne.

Bogen er på 102 sider, illustreret og indbundet. Prisen er for medlemmer af Historisk Samfund kun 45 kr. excl. forsendelse. Pris i boghandlen 65 kr. Bogen kan bestilles i Historisk Samfunds sekretariat, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. (ma.-fr. 8-15) 04 62 46 83.

Bliv medlem af Historisk Samfund for Sønderjylland!

Sønderjysk Månedsskrift udgives af Historisk Samfund i frit abonnement, men er man medlem af foreningen, får man også Sønderjyske Årbøger, en bog på ca. 300 sider, der indeholder historiske artikler, anmeldelser, bognyt, nyt fra museer, lokalhistoriske arkiver og foreninger i Sønderjylland o.m.a.

Men Historisk Samfund har også mange andre gode tilbud til sine medlemmer, bl.a. foredrag og egnsvandring samt andre bøger af historisk indhold. Medlemmerne får naturligvis disse bøger til en særlige favorabel pris.

Det betaler sig at være medlem af Historisk Samfund for Sønderjylland! Det koster kun 75 kr. om året. Medlemsskab kan tegnes i sekretariatet. Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 04 62 46 83.

Sønderjysk Månedsskrift indtales på bånd, der kan lånes på biblioteket.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ej.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 95 kroner årlig (incl. moms og forsendelsesomkostninger). Enkeltnumre kan købes for 10 kr. stykket.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 04 62 46 83, daglig 9-16 (ikke lørdag), hvor også gratis prøvehæfter kan rekvireres.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Inge Adriansen, Museet på Sønderborg slot, 6400 Sønderborg,

Steen W. Andersen, Haderslev Museum, 6100 Haderslev,

Henrik Fangel (ansv.), Institut for sønderjysk lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa. tlf. 04 62 58 60.

Billeder af en bryllupsfest i Vestslesvig så langt tilbage som i 1736 findes naturligvis ikke. Her må vi ty til en senere tid, ligesom vi må gå til andre egne af Danmark. - Dette maleri fra 1851 af Peter Julius Larsen (1818-52) bærer titlen »Brudetoget kommer fra kirke«. Følget hilses på gårdspladsen med geværskud af manden yderst til venstre, og brudeparret følges af to brudepiger. Efter fotografi i Nationalmuseet.

Bryllupsskydning i Vestslesvig

Et vådeskud 1736

Ved PETER KR. IVERSEN

Når et ægteskab mellem en mand og en kvinde indgås, har det til alle tider været sædvane, at særlige ceremonier bliver taget i anvendelse. Vi kender det også i dag, f.eks. at de nygifte skal danse brudevalsen, eller at der kastes ris efter dem, når de drager bort fra bryllupsfesten. Mange af disse endnu levende skikke er ældgamle, mens andre skikke forlængst er gået af brug - heldigvis må man måske sige, når man læser om

skikken med bryllupsskyderi, som Peter Kr. Iversen, Aabenraa, her beretter om på grundlag af en retssag fra Vestslesvig i 1736.

Bryllupper fejredes i ældre tid på landet med festligheder af forskellig art, dog til en vis grad efter social position. Hos gårdmandsfamilier skulle gerne en stor skare af hestevogne følge det unge brude-

par til og fra kirke, jo flere vogne jo bedre – og rask skulle det gå, i hvert fald på tilbagevejen fra kirken til bryllupsgården. Løbskkørsler i denne forbindelse er ikke ukendte, og når disse jævnlige fandt sted ofte med tilskadekomne tilfølgere, hænger dette sammen med også en i Vestslesvig udbredt skik med at affyre skud enten fra selve brudeskaren eller fra de gårde og huse, som den passerede fra kirke til hjem. Ja, skydningen kunne begynde uden for selve kirken, ved at der blev skudt ind i denne under vielsen, eller ved at der blev affyret æressalver på kirkegården. Også ved trolovelser, som i ældre tid var en kirkelig handling, og ved indbydelser til disse fester kunne der finde skydning sted. Disse forhold, og da navnlig skydning ind ad kirkedøren og på kirkegården, gav anledning til forargelse og naturligvis også til forbud fra øvrigheden.

På Møgeltønder birks allemandsting, dvs. det første ting efter nytår, som også kunne kaldes drikketing, den 30. januar 1704, lod grevskabet Schackenborgs myndige overinspektør Eberhard Frostberg således oplæse en grevelig ordre om forbud mod, som det hedder, det forargelige, uskikkelige uvæsen med skyden på kirkegården og ind ad kirkedøren, som fandt sted ved bryllupper. Efterdags skulle sådan skyden være forbudt inden for »kirkestætten« dvs. indgangsporten til kirkegården, og de formastelige, der overtrådte den grevelige ordre, skulle idømmes en bøde på ikke under 6 rigsdaler for hvert skud, som blev affyret på denne måde.

Ordren har vel nok sat en bremse på skyderiet på selve kirkegården og ind ad kirkedøren, men uden for disse fredlyste områder fandt skydningen stadig sted. Selv om der vel nok som oftest er blevet skudt med løst krudt, har det ikke kunnet undgås, at der er forvoldt ulykker og navnlig brande ved letsindig affyring i nærheden af stråtage. Det schackenborg-

ske herskab fandt derfor fornuftigvis anledning til den 22. december 1733 at udstede en ny ordre om skyderiet. Denne gang var forbuddet betydeligt skrappere, og det var motiveret med, at der var indtruffet ildebrand på grund af uforvarlig skødesløshed ved affyringen. Man var ikke blevet klogere af de forulykkedes skade, og derfor vendte man sig i ordren især mod »denne slemme og utilladelige vane med skyden ud og ind imellem taghusene i byerne ved forefaldende trolovelser og brudevielser«. Ulykkerne kunne let ske, dels fordi de, som skød, var uvante med at omgås geværer, og dels fordi de fleste under bryllupsfærden næppe var i en sådan tilstand, at de kunne regere sig selv endsige farlige ting så forsigtigt, som det burde ske. Der var bedrøvelige eksempler på, at slægt og venner var kommet til skade ved skyderiet, idet deres heste, der var uvante med skydningen, var løbet løbsk og havde forvoldt ulykker. For at undgå disse forbød herskabet nu affyring af skud ved trolovelser, brudevielser og ved nytårstide. De, der overtrådte forbuddet, skulle herefter for hvert skud betale 10 rigsdaler i bøde, hvilket svarer til værdien af en ko, og de ud for hvis hus skydningen fandt sted, skulle bøde 4 rigsdaler, såfremt de ikke kunne aflægge ed på, at skydningen var sket mod deres vilje, og at de straks havde tilkendegivet dette. Fremmede og her tænkes på de iblandtboende slesvigske undersåtter, skulle advares mod skyderiet, og såfremt advarslen ikke hjalp, skulle de af grevskabets beboere, der var til stede, pågribe de skyldige og føre dem til Schackenborg til afstraffelse. Ellers ville de selv blive stillet til ansvar. Iøvrigt skulle grevskabets birke- og delefogeder sørge for, at forbuddet blev overholdt og indberette overtrædelser til overinspektøren. Endvidere skulle ordren forkyndes fra prædikestolen i alle grevskabets kirker.

Denne litografi fra ca. 1840 af Knud Gamborg viser brudetoget, der med musikanter i spidsen begiver sig til fods til landsbykirken. Det er ikke en sønderjysk landsbykirke, og det er ikke et brudetog med ryttere og vogne, men billedet illustrerer nogle af de bryllupsskikke, der også fandtes i Vestlesvig i 17-1800-årene. Dansk Folkemindesamlings billedarkiv

Der var i den grevelige ordre altså udtrykkeligt henvist til, hvorledes man skulle forholde sig over for de iblandt-boende fremmede undersåtter. Det kunne være kongerigske som de trøjborgske eller slesvigske som de tønderske, kogsbølske, løgumklosterske og haderslevske. De hørte i kirkelig henseende under de sogne, hvori de boede, men var i verdslig henseende ikke uden videre forpligtede til at skulle rette sig efter den schackenborgske greves ordrer. De ville til enhver tid som fremmede undersåtter kunne hævde, at de ikke havde kendskab hertil, og øvrigt ville de som regel også kunne vente at få hjælp fra deres egen øvrighed. Et tilfælde, hvor en fremmed undersåt overtrådte det grevelig forbud mod skyderiet indtraf i 1736.

Et vådeskud

En ung mand, Anders Lauridsen Brink fra Højer, kom 2. november 1736 ridende ind i sin morbror Johan Brinks gård i Daler, der iøvrigt var nabogård til præstegården. Han standsede op foran den søndre dør med hestens hovede tæt ind mod taget og skulle til at aflevere den mundtlige indbydelse til deltagelse i festlighederne ved Margrethe Dorthes og Valentin Lorenzens bryllup. Og det skulle ske med manér. Han havde taget den højre pistol frem og lagt den over hesten på den venstre side, men således at der sigtedes ned mod jorden for ikke at beskadige taget. Pistolen var ladet med løst krudt og som forladning var anvendt en papirprop. Andreas Brink affyrede pistolen, men i det samme kom en dreng ved navn Niels Christensen, som

havde været et ærinde inde hos præsten, løbende bagfra ind i skuddet. Han blev ramt i højre side og blev meget alvorlig såret i maven. Drengen faldt skrigende om, og Johan Brink, der havde set, hvorledes ulykken var sket, havde, som det fremgår af den senere vidneførsel, sagt til sin nevø, at han havde skudt ilde. Denne havde efter det ulykkelige skud straks slængt pistolen fra sig på jorden, var sprunget af hesten og havde grædende sagt: »Åh, min søn, hvor kom du fra, jeg har aldrig set dig før nu.« Også Christen Thomsen, den forulykkedes fader, der iøvrigt var løgumklostorsk undersåt, og som havde stået og tærsket i Johan Brinks nørre tærskelo, var kommet til, hidkaldt af skuddet. Chokeret, som han blev, havde han taget en sten og havde truet med at ville slå Andreas Brink ihjel, men Johan Brinks datter, der var kommet løbende til, havde dog forhindret dette. Også Johan Brinks kone kom til og ydede førstehjælp ved at lægge en klud ind på den forulykkede drengs sår. Der blev straks sendt bud efter kirurg Schamvogel i Højer, som derefter med mellemrum forbandt drengen og sluttelig indgav ham en drik, som dog tilsyneladende skadede drengen mere end den gavnede, idet han straks brækkede sig flere gange, bl.a., som det siges, kom en stor orm op, ligesom han fik diarre. Han blev ganske afmægtig og døde to dage senere, den 4. november kl. 5 om morgenen.

Retssagen

Der var altså tale om legemsbeskadigelse med døden til følge, og der måtte retslig undersøgelse til. Andreas Brink var tønderisk undersåt fra Højer, medens den døde dreng var søn af en løgumklostorsk daglejer, og ulykken var sket på schackenborgsk grund. Derfor blev anklagen rejst ved det møgeltønderiske birketing, og der skulle dømmes efter Danske Lovs be-

stemmelser, idet der dog også skulle tages hensyn til den grevelige ordre af 2. december 1733. Det første retsmøde fandt sted den 14. november 1736 og dommersædet blev beklædt af birkedommer Andreas Thomsen, medens delefoged Jes Nielsen optrådte som anklager på det grevelige herskabs vegne. Den fra en række andre sager så kendte bonde Hans Hansen fra Østerby var af overinspektør Chr. Lehmann blevet beskikket som forsvarer for Andreas Brink, der – som det hedder – frivilligt havde ladet sig anbringe i den alt andet end behagelige schackenborgske arrest, skønt han havde haft mulighed for at bringe sig i sikkerhed uden for grevskabets grænser. Andreas Brink afgav sin forklaring på den skæbnsvangre begivenhed og gjorde herunder udtrykkelig opmærksom på, at han som slesvigsk undersåt var aldeles ukendt med det grevelige forbud af 22. november 1733. De øvrige vidner støttede ham i hans forklaring. Det oplystes endvidere, at der var sluttet forlig med den dræbte drengs fader om erstatning.

Af retsforhandlingerne fremgår iøvrigt, hvad der ikke er uinteressant i sagens sammenhæng, at den slesvigske amts- og stadsfysikus i Tønder Johan Andreas Gornemann sammen med sammesteds boende kirurg Georg Hess og to mænd fra Daler, Tammes Bleeg og Laurids Krag, havde foretaget medicolegalt ligsyn og udstedt en obduktionsattest, der dog ikke gav yderligere oplysninger om den forulykkede, end der i forvejen var kendt. Man kunne på kongerigsk område altså godt betjene sig af en slesvigsk fysikus, dvs. embedslæge og hans assisterende kirurg.

Anklageren, delefoged Jes Nielsen, procederede naturligvis primært på, at den uheldige skytte, som havde handlet direkte imod den grevelige ordre af 1733, og som havde skudt med dødelig udgang til

Brudetoget kommer! Også på dette maleri fra 1879 af J. Sonne er vi uden for Sønderjylland. Men brudetoget bød overalt på spænding for tilskuerne, som kunne betragte og vurdere brudeparret og gæsterne i stadsen. Ofte hilste musikken hver gård med et stykke, og skikken med at affyre geværskud træffer vi ikke kun i Vestslesvig, men også andre steder i Danmark, f.eks. på Fanø og i Himmerland. – Illustrationerne til artiklen er alle hentet fra Anniki Kaivola-Bregenhøj: Bondebryllup. Foreningen for Danmarks Folkeminders Dokumentationsserie, bind 2, 1983, s. 93, 103 og 47.

følge, skulle have sit liv og sine midler forbrudt, men skulle den velvise dommer ikke anse det skete som et forsættligt drab, men som en vådesgerning, burde han idømmes bod efter Danske Lovs 6. bogs XI kapitels 4. artikel. Andreas Brinks beskikkede forsvarer Hans Hansen plæderede naturligvis for, at der var tale om et simpelt vådeskud og iøvrigt henviste han til, at anklagede som fremmed undersåt

ikke kunne være bekendt med det grevelige forbud mod skydning ved bryllupper og andre lejligheder.

Sagen blev, som loven krævede det, udsat et par gange, og på de følgende møder fremlagdes forskelligt materiale. Herefter kunne anklageren den 21. november moderere sit straffekrav til bod efter Danske Lovs ovennævnte paragraf om vådesgerning, medens Hans Hansen procederede for fuldstændig frifindelse. Dommen afsagdes så den 28. november. Det hedder i denne, at drabet var sket i stor uforsigtighed, våde og uvidenhed, og som følge heraf kunne Andreas Brink nøjes med en bod på 20 lod sølv, dvs. ca. 220 gram, til det højgrevelige herskab, 4 rigsdaler til Daler sogns fattige samt sagens omkostninger. Andreas Brink modtog dommen, medens delefogeden for sit vedkommende måtte have herskabets approbation. Og det viste sig, at det havde han god grund til, idet lensgreve O. D. Schack, velsagtens foranlediget af overinspektør Lehmann, lod forespørge i Danske Kancelli, om dommen kunne godkendes eller om den skulle ankes til Højesteret. Kancelliet accepterede dog dommen.

Andre eksempler

Ved en minutiøs gennemgang af de schackenborgske tingbøger ville man sikkert kunne finde flere eksempler på ulykker forårsaget ved skydning ved festlige lejligheder som bryllupper. I hvert fald er det en kendsgerning, at skikken har vedvaret til op i vort århundrede.

I Den vestslesvigske Tidende den 26. marts 1858 berettes således om et vådeskud ved bryllupsfærd. En ung mand fra Brede havde 20. marts til ære for et brudepar villet affyre en pistol, som han havde siddende i sin lomme. Da han ville tage den frem for at afgive skuddet, gik den uheldigvis for tidligt af, hvorved han fik kvæstet pegefingern på venstre hånd

så meget, at han måtte føres til lægen i Højer, der straks amputerede fingeren.

Men i sin sognekrønike for Emmerlev sogn kan lærer Johannes Hansen dog under året 1859 nævne, at uskikken med æresskud, når en brudeskare drog til og fra kirken samt om aftenen uden for bryllupsgården, var i aftagende. Samtidig nævner han iøvrigt, at »ridesvende« i Emmerlev sogn kun var forekommet én gang i den sidste menneskealder.

Skyderiet varede imidlertid ved endnu et godt stykke tid i de vestslesvigske sogne. Endnu ved et bryllup i 1920'erne blev en brudeskare gennem Bønderby i Møgeltønder sogn saluteret med skud fra jagtgeværer.

Danske Lovs 6.bogs XI. kapitels 4. artikel lyder således: »Skyder eller kaster nogen over hus, skib eller plankeværk eller nogen slig unødigt gerning gør, og anden deraf fanger skade, sår, meen eller bane imod dens vilje, som det gjorde, og han gør sin ed derpå, da bøder han for drab fyrretyve lod sølv (dvs. ca.440 gram) til den dræbtes arvinger og til husbonden 20 lod sølv. Men for sår og lyde halvt så meget, som han skulle bøde, om han det med vilje havde gjort.«

Kilder

Møgeltønder birks tingbøger. Koncept- og kopibog for Schackenborg 1731-35, nr. 41. Danske Kancelli, Jyske Tegnelser 1737 nr. 7. Johs. Hansens sognekrønike for Emmerlev, maskinskr. eksemplar på landsarkivet, s. 336. Den vestslesvigske Tidende 1858. Se endvidere Medicinhistorisk Årbog 1987.

Hjemstavngården i Sdr. Hygum.

Af SØREN RASMUSSEN

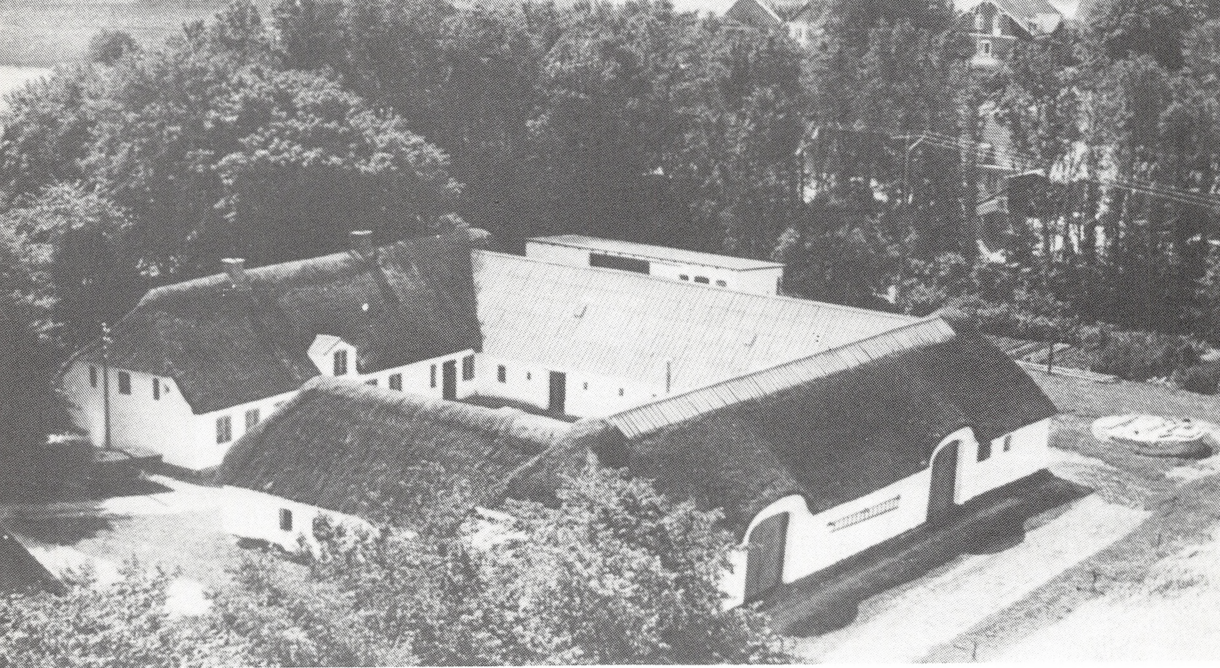
Et nyt sønderjysk egnsmuseum er netop blevet indrettet i en ældre landbrugsejendom i Sdr. Hygum, som er overtaget af Hygum Hjemstavnsforening. Museet indvies officielt lørdag den 16. maj, hvor der vil være optog gennem Sdr. Hygum med vogne fra Det slesvigske Køreselskab. Optoget slutter ved hjemstavngården, hvor der vil være fuld musik, honoratiores og taler. Laden er i dagens anledning delvis ryddet for redskaber, og her er dækket op til sønderjysk kaffebord. Derefter vil der være fest både inde og ude - med folkedans på grønsværen af både voksne og børn. Indvielsesdagen fejres med gratis adgang for alle.

Gdr. Søren Rasmussen, Højmark, Hygumskov er en af initiativtagerne til oprettelsen af det nye egnsmuseum, og han fortæller her, dels om gårdens historie og udvikling

gennem tiden, dels om den samling af gamle arbejdsredskaber, som gården danner ramme om.

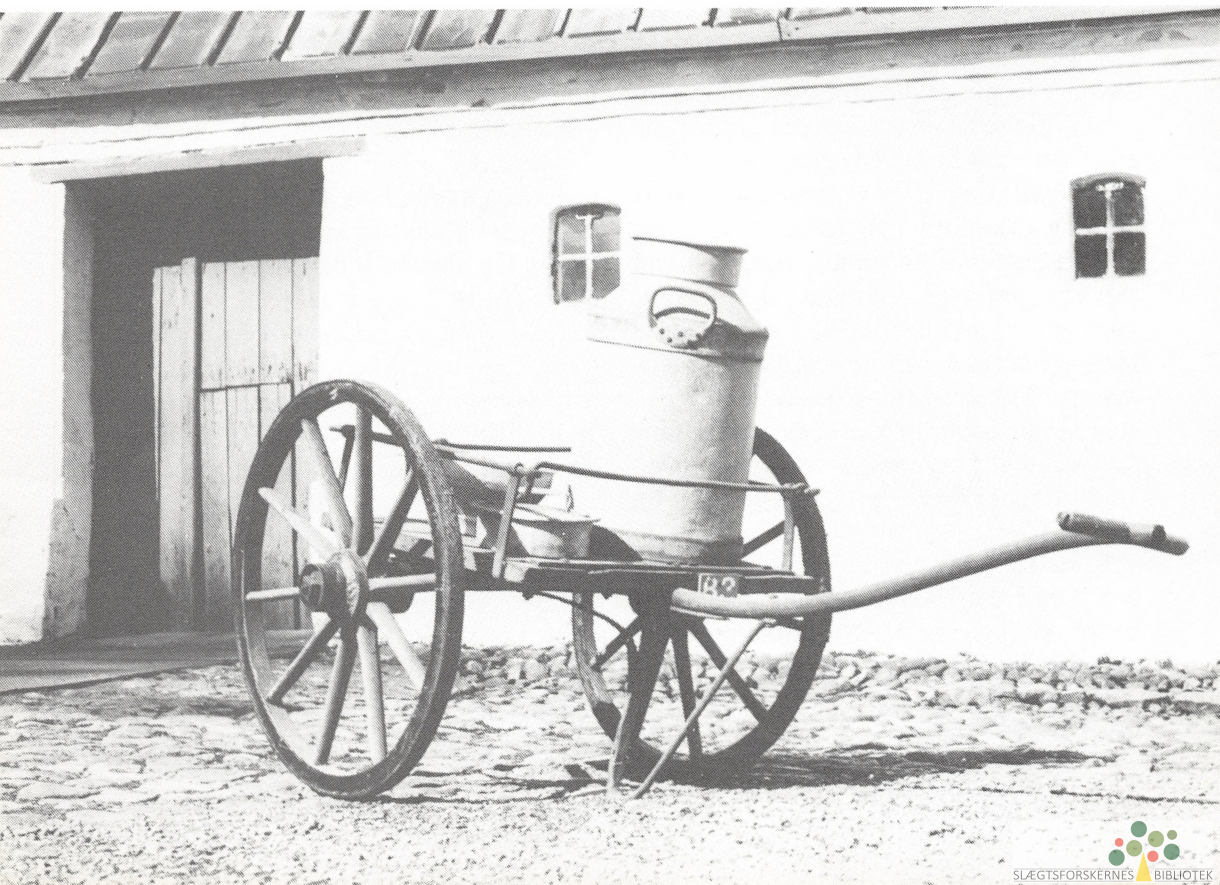
Da udskiftningen i Hygum sluttede i 1784, var den gård, som i dag er egnsmuseum, ejet af Simon Nissen. Den benævntes som en tre-ottingsgård, og arealet var på omkring 150 hektar og omfattede både agerjord, eng, hede og skov.

Det er den samme slægt som har siddet på gården gennem 200 år, indtil den i januar 1987 blev overtaget af den selvejende institution, Hygum Hjemstavns-gård. Gennem 1800-årene er der gentagne gange solgt jord fra, bl. a. til to ejendomme på Hygum Gammelmark og til en på Sønderheden. Da den sidste ejer, Peter Conradsen i 1940 overtog gården,

Hygum Hjemstavngård – den firlængede gård omgivet af høje træer, endnu mens to af længerne var stråttækte.

På gårdspladsen en vogn med mælkejunge, klar til at blive kørt ud til vejen, hvor den blev hentet fra mejeriet.

var den på 45 ha, og han drev den med dette areal indtil 1975, hvor han solgte til de tre naboer, der lå bedst for en jordfordeling.

Gårdens ejere.

Simon Nissen overdrog gården til ældste søn, Nis Simonsen, og denne igen til eneste søn, Konrad Nissen. Efter Konrad Nissen kom ældste søn, Peder Hansen Conradsen. Han fik en tragisk død 1891, da han kørte løbsk på vej hjem fra Rødding og væltede med vognen, da han kørte over Hasselbæk, skelbækken mellem Rødding og Brøstrup. Her druknede han i bækken, og en yngre broder, Peter Conradsen, kom da hjem og overtog gården. Han afstod den omkring 1910 til sønnen Nis Emil Conradsen, der så i 1940 afhændede den til sin ældste søn, Peter Conradsen. Denne har nu, som før nævnt, først frasolgt jorden og senest bygninger, som allerede i en årrække har rummet en samling af landbrugsredskaber og håndværkstøj, som Hygum Hjemstavnsforening har grundlagt.

Bygningerne.

Før 1850 lå samtlige gårde i Hygum i sønderbyen, hvor de har ligget samlet fra udskiftningen. I de næste tre årtier blev de alle flyttet op til hovedvejen, den sidste i 1878. Omkring 1860 flyttede også Peder Hansen Conradsen sin gård, og den blev genopført i en udformning, som nok kan siges at være typisk for den tid. En nabo-gård, der brændte 1933, var bygget i nøjagtig samme stil. Gården, der er firlænget med indkørsel til gårdspladsen fra øst, står næsten uændret som ved opførslen for 125 år siden. Den eneste større ændring er, at stråtaget er udskiftet med zink og eternit.

I laden er brugt hjemmebrændte sten fra den gamle gård, skillevægge i laden er af soltørrede lersten, og det gamle egetømmer, der måske går helt tilbage til 1600-

årene, er også genbrugt ved byggeriet i 1840. Kostalden står uændret med små vinduer, stenbro og smalle båse. Der er også en hestestald med fire båse og karlekammer i det ene hjørne med dør direkte ud til hestene, som det var skik og brug førhen.

Stuehuset står ligeledes uændret. Det har en smuk fordør, og i østgavlen findes ligdøren, der er muret til efter traditionel skik.

Samlingerne.

Det er meningen, at stuehuset med tiden skal rumme de udstillinger med gamle møbler og husgeråd, som for øjeblikket findes i andre lokaler, men det er endnu beboet af den sidste ejer.

I de to lader mod øst og nord og på staldloftet er der udstillet gamle landbrugsredskaber af enhver tænkelig art.

I stalden er forskellige håndværksredskaber udstillet, f. eks. en komplet smedie, et lille gårdmejeri, bødker- og hjulerværksted, skomager- og sadelmagerværksted samt tækkemandens redskaber. Allesammen fortæller de om de gamle håndværk, som var almindelige på landet i lidt ældre tid.

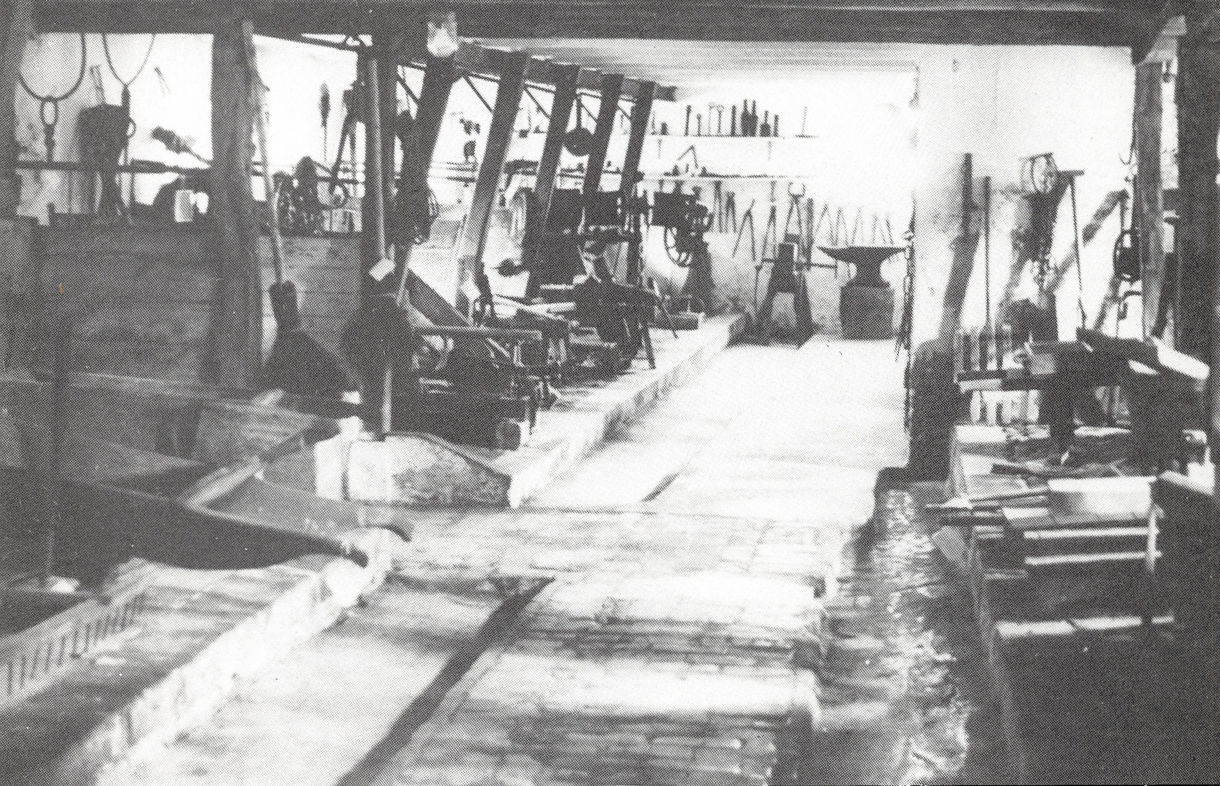
På gårdspladsen er der et gangværk (hestegang) og en vippebrønd, delvis af egetræ og kampesten. Disse ting er med til at give et billede af gårdens og landsbyens dagligdag, før maskinkraft og elektricitet begyndte at forandre det hele.

Samlingen af gamle arbejdsredskaber på hjemstavnsgården i Sdr. Hygum står frit tilgængelig i det naturlige miljø, og dette giver en særlig atmosfære omkring den. Det er en af de største samlinger af sin art i Syd- og Sønderjylland.

Hygum Hjemstavnsgårds åbningstider:

16. maj til 14. juni og 16. aug. til 15. sept.: lørdag og søndag kl. 14-17.

15. juni til 15. aug.: daglig undtagen mandag kl. 14-17.

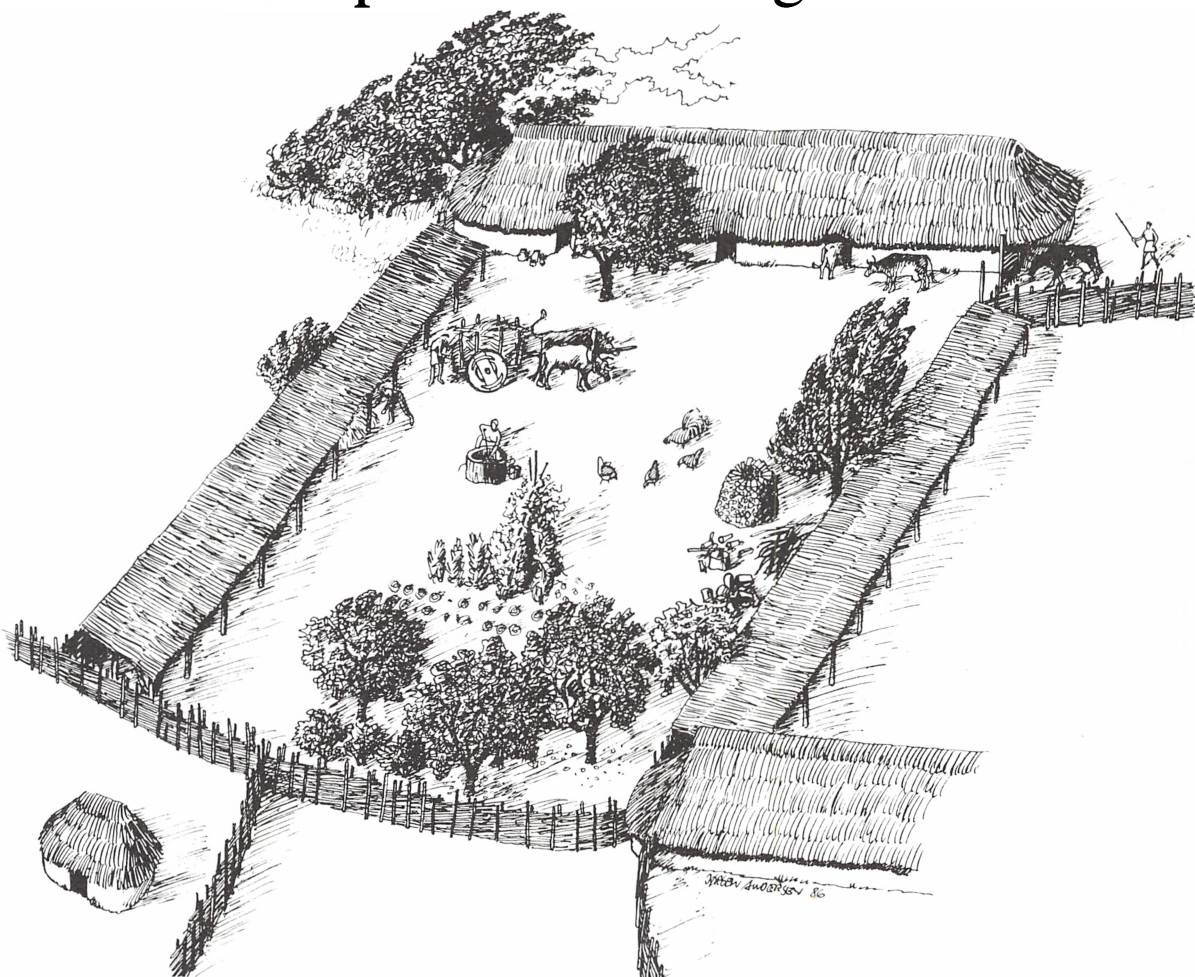

I den tidligere stald er udstillet gamle arbejdsredskaber fra såvel landbrug som håndværk.

Karlekammeret med pigstensbelagt gulv og direkte adgang fra stalden.

Det sker – på de nordslesvigske museer

Rekonstruktionstegning af jernaldergård fra Hjemsted Banke. Det indhegnede anlæg har måske tjent både som læhegn og til maskering af ejendommen. Tegning udført af Jørgen Andersen, Haderslev Museum.

Udgravningstid

Foråret er kommet, og for arkæologerne på Haderslev Museum betyder det starten på årets udgravningskampagne, der i reglen strækker sig helt frem mod jul. Endnu vides kun lidt om, hvad sæsonen vil bringe, da de fleste af udgravningerne forårsages af pludseligt gjorte fund og anlægsarbejder, men frem til sommeren ligger programmet dog nogenlunde klart:

Ved Højgård vest for Gram er genopta-

get en spændende undersøgelse af en boplads fra den ældre bronzealder (ca. 1500-1000 f. kr.) med en række velbevarede hustomter. Bopladsen er en af de ganske få, der her i landet kendes fra denne periode. – Efter Højgård fortsætter udgravningsholdet til *Hjemsted ved Skærbæk*, hvor Haderslev Museum nu på 10. år er i gang med undersøgelsen af et stort bebyggelsesområde fra ældre og begyndelsen af yngre jernalder.

En anden udgravning, der er genoptaget her i foråret, er undersøgelsen af en boplads fra den tidlige middelalder (1100- og 1200-årene) ved *Starup kirke* øst for Haderslev. Fundene er endnu få og små, men alene påvisningen af en bebyggelse, der er samtidig med kirkens opførelse, giver spændende perspektiver og gode spor at gå efter ved fremtidige undersøgelser.

For nogle år siden havde museet travlt

med en mængde udgravninger i forbindelse med nedlægningen af naturgasnettet, og endnu er man ikke helt færdige med at forsyne sønderjyderne med gas. I år drejer det sig om strækningen fra Løgumkloster til Skærbæk. De arkæologiske undersøgelser er ikke afsluttet, men de foreløbige sonderinger tyder på, at der er en række spændende fund på strækningen, bl. a. en stor boplads ved *Nybro vest for Løgumkloster* fra 4.-5. årh. e. Kr.

Arrangementer på de nordslesvigske museer

Haderslev Museum

Modeopvisning 24.5.

I forbindelse med særudstillingen »Dragten i 100 år« er der kl. 14. en modeopvisning med eksempler på dragter fra 1887 til 1987.

Museets 100 års fødselsdag 28.5.

Jubilæumsreception med officielle gæster og taler.

Kunstudstillingen »4 x 25« 5.6. - 12.7.

En udstilling med nutidig kunst arrangeret af Sønderjyllands Kunstmuseum. Alle er velkomne til åbningen kl. 15.

Vogne i Tørning Mølle 7.6.

Der er åbent hus kl. 8-14 i Den Slesvigske Vognsamlings nyindrettede magasiner i Tørning Mølle.

Folkefest 21.6.

En folkelig fødselsdagsfest i frilandsmuseet kl. 12-16. Alle er hjerteligt velkomne. Medbring selv madkurven, så leverer museet underholdningen.

Aabenraa Museum

Kunstudstilling »En ud af ni« indtil 9.7.

Et udvalg af museets kunstsamling med hovedvægten på 1900-årene.

Mellem pulterkammer og musetempel fra 21.6. og hele juli

Om at samle og opbygge museer. Udstillingen viser mange af museets skatte, som normalt er magasinerede, samt et udvalg af de kuriositeter, som især i de første år blev skænket hertil.

Folkefest 21.6.

Byens og omegnens borgere inviteres til fest i museumshaven. Madkurv medbringes, og museet leverer musik og anden underholdning.

Museet på Sønderborg Slot

Sønderjyske egnsdragter

Særudstilling med dragter og dragtdele fra Nord- og Sydslesvig fra tiden ca. 1770 - 1870.

fra 21.6. og hele juli

Midtsønderjyllands Museum

Nordeuropas skraldespand

Særudstilling om Nordsøens forurening, som belyser de modsætningsfyldte interesser, der er knyttet til dette hav.

Midt i juni og hele juli

Sønderjyllands Kunstmuseum

Nutidig smykkekunst

Karen Ihle og Jens Eliassen, Tønder, viser eksempler på deres kunsthåndværk.

28.5.-28.6.

Neue Sachlichkeit

Et stemningsbillede fra Weimarrepublikken ved Bartel Gilles.

27.6.-23.8.

Skærbækegnens Museum

Museet, der har til huse Storegade 47 i Skærbæk, åbner sæsonen *den 28. maj kl.14*. Derefter er der åbent indtil den 4.oktober tirsdag-søndag kl.14-17, torsdag tillige kl. 19-21, skoleklasser, selskaber o.lign. derudover efter aftale.

I juni måned vises en særudstilling med den norske maler Arne Lofthus' studietegninger fra 1912 til altermaleriet i Emanuelskirken (den tidligere frimenighedskirke) i Skærbæk.

»Til pinse, når skoven er rigtig grøn«

Af INGE ADRIANSEN

Pinsen er både en af de største kirkelige årstider og en gammel folkelig festtid. Før pinse skulle huset være kalket, soklerne tjærede, vinduerne nykittede. Indvendigt skulle der være gjort hovedrent efter vinterens kakkelovnsfyring, og der skulle lægges frisk halm i sengene. Der var ofte travlhed de sidste dage før pinse, for den gensidige nabokontrol sikrede, at de færreste vovede at snyde fra at få huset i orden – og fra et bevaringsmæssigt og historisk synspunkt kan man derfor kun beklage, at denne nabokontrol er ophørt. Det var med til at sikre, at ældre bygninger blev passet forsvarligt.

Det har i århundreder været tradition at gå en tur i skoven en af pinsedagene. Her var ofte en kagekone, der solgte kager fra

et par kurve, der hang i et åg over skulderen, eller der kunne købes snaps eller mjød ved et bord. For omkring hundrede år siden blev disse beskedne aktiviteter mange steder udbygget med skydetelte, karuseller og dans, og pinsen blev efterhånden til en stor folkefest, der ofte varede til tredie pinsedag.

Lidt af denne feststemning – der ligger meget langt fra den kirkelige fest – fremgår af disse pinsekort fra begyndelsen af århundredet. Pinsekort havde – ligesom påskekort – deres blomstring i tiden 1900-1914, og de hyppigste motiver er dels af erotisk tilsnit dels med oldenborrer. Undertiden har kloge folk villet tolke oldenborre-motivet symbolsk. Det er der ingen grund til. Forklaringen er den enkle, at oldenborrer sværmer ved pinsetiden – ligesom mange mennesker gør.

Fröhliche Pfingsten

*Wünsche ich dir liebe Cecilie, zu finden die schönsten
Pflanzgenieße dich zu Hause liebe Gabe.*

Postkort sendt som pinsehilsen fra Katharina Knudsen i Rendsborg til veninden Cecilie Schmidt i Hamborg pinsen 1901 (nederst). Begge de gengivne kort findes i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Wir bleiben ledig
Auf der schönen Welt
Denn, erstens, ist's gesünder
Und, zweitens, — spart man Geld.
Gruß aus Rendsburg,
Liebe Freundin!
Bleibe doch für immer
fröhlich Pfingststraußchen
so galant. Wollte ich
im Pfingsten ein fröhliches
Brotchen genießen. Sei
doch nicht so stolz auf
dich zu wissen für mich
so gerne will ich dich
sehen. Ich bin immer
für dich zu haben
mit dir. Die
Lungen sind so
schön.

*Fröhliche Pfingsten
Wünsche ich dir liebe Cecilie, zu finden die schönsten
Pflanzgenieße dich zu Hause liebe Gabe.*

No. 603

Aabenraa banegård. Fot. før 1914 i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Aabenraa banegård – Sønderjyllands ældste

-skal den nedrives eller bevares?

Af HENRIK FANGEL

I 1860erne byggedes seks lidt større banegårde i forbindelse med anlæggelsen af den nordslesvigske jernbane. Af dem er nu kun Aabenraa banegård tilbage, men også den er truet, selv om den af Det særlige Bygningssyn er indstillet til fredning. Henrik Fangel, Aabenraa, fortæller her om de seks banegårde og om den konkrete sag.

Det begyndte den 15.okt.1986 med en stor overskrift på »Vestkysten«s Aabenraa-side: »Planer om at rive banegården ned«. Af avisens referat fremgik det, at der var planer om at føre Jernbanegade tværs over banegårdsarealet til Løgumklostervej for dermed at få løst de problematiske vej- og trafikforhold ved Haderslevvej for

enden af sporarealet. Planerne var så langt fremme, at der allerede havde været forhandlinger med DSB, ligesom amtets teknikere var ved at lægge sidste hånd på vejprojektet, der vil betyde en nedrivning af banegården og totalt ændre området mellem Løgumklostervej og Jernbanegade.

Jeg har igennem 13 år passeret banegården hver dag på vej til og fra arbejde, og jeg synes, at det er en pæn bygning, som er i smuk balance med pakhuset, der ligger på den anden side af de fire spor, ud imod Løgumklostervej. For enden af sporene, mod Jernbanegade, Haderslevvej og Løgumklostervej, er der en bevoksning af bl.a. birketræer, som er et grønt islæt i bybilledet på dette trafikbelastede sted. Hertil kommer, at banegården er stort set uforandret fra opførelsen i 1867-68 og stadig fungerer som banegård med billet-salg, ventesal og kiosk, selvom banen til Rødekro kun fungerer som godsbane. Banegårdens pakhus er samtidigt med banegårdsbygningen, og lidt længere mod vest ligger en lille remise, der er lidt senere end de to andre bygninger. Banegården udgør altså stadig en klar helhed, som det er værd at bevare, ikke mindst fordi det nu er den eneste, der er tilbage af de banegårde, som blev bygget, da den nordslesvigske østkystbane blev anlagt med sine sidebaner i 1860erne.

Jernbanernes anlæggelse i 1860erne

I 1861 sluttede den slesvigske regering kontrakt med det engelske entreprenørfirma, Peto, Brassey & Betts om anlæg af en bane fra Skovkro (vest for Flensborg) til Vamdrup med sidebaner til Tønder, Aabenraa og Haderslev.

Det engelske entreprenørfirma havde et stort ord at skulle have sagt, og det var i vid udstrækning det, der afgjorde, at banen ikke skulle føres igennem østkystbyerne. Her ville det være betydeligt van-

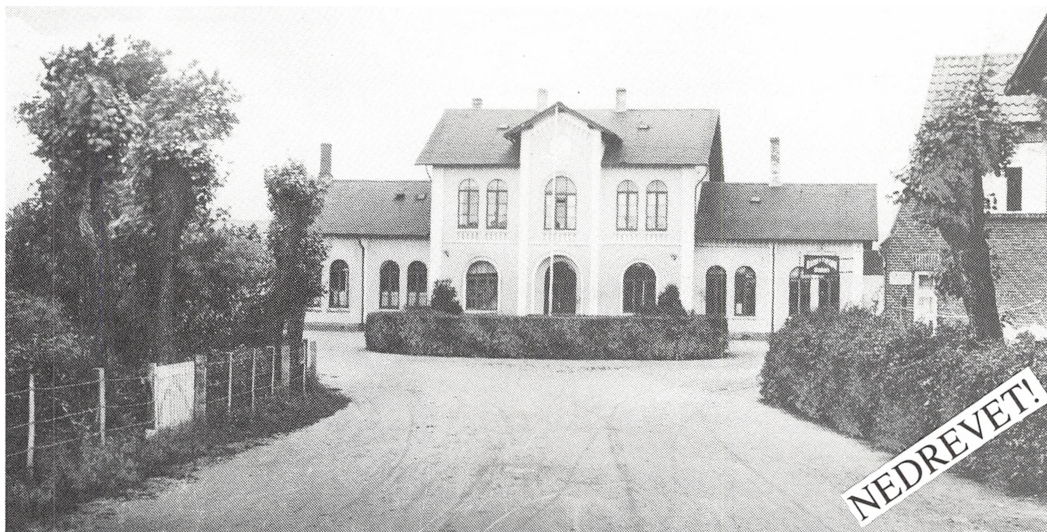
skeligere at anlægge banen end lidt længere vestpå, på det flade midtland. Derfor fik banen det forløb, som den stadig har, og derfor kom der sidebaner til Aabenraa og Haderslev foruden tværbanen til Tønder.

Allerede den 15. april 1864 var banen fra Skovkro (det nuværende Flensburger Weiche) til Rødekro færdig, den 1. okt. 1864 åbnedes banen til Vojens og den 1. november 1866 til Vamdrup, hvor forbindelsen til banen til Esbjerg og til Kolding-Fredericia blev knyttet. Den 1. maj 1866 åbnede sidebanen Vojens-Haderslev, den 26. juni 1867 åbnedes tværbanen Tinglev-Tønder, og endelig den 12. sept. 1868 sidebanen Rødekro-Aabenraa. Efter 1864-krigen overgik banerne til De kongelige Preussiske Statsbaner og blev underlagt jernbanedirektionen i Altona. Indtil 1887, da banen på vestkysten, den såkaldte marskbane, blev bygget, var disse jernbanestrækninger de eneste i Nordslesvig.

Store banegårdsbygninger blev bygget i de tre købstæder Haderslev, Tønder og Aabenraa samt de tre steder, hvor sidebanerne stødte til hovedbanen, nemlig i Vojens, Tinglev og Rødekro. Der var i 1860erne ikke meget by disse tre steder, og banen betød her, at grundlaget var skabt for den vækst, som kom til at kendetegne de byer, som voksede op omkring disse tre stationer.

N. P. Holsøe

De stationsbygninger, som blev opført ved de nordslesvigske baner, er alle tegnet af arkitekt Niels Peter (Christian) Holsøe. Han var født i 1826 og fik en uddannelse som murer, samtidig med at han studerede på akademiet i København. Fra 1855 virkede han som selvstændig arkitekt, og fra 1861 var han Indenrigsministeriets tilsynsførende arkitekt ved det engelske

Røddekro banegård set fra forpladsen. Nedrevet 1968. Fot. C. C. Biehl ca. 1930, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

entreprenørfirma, der for statens regning byggede bl.a. banerne i Nordslesvig. Det betød, at det reelt var ham, der kom til at stå for opførelsen af de fleste og betydeligste bygninger ved dette jernbanebyggeri, og det arbejde fortsatte også efter freds slutningen i Wien den 30. oktober 1864.

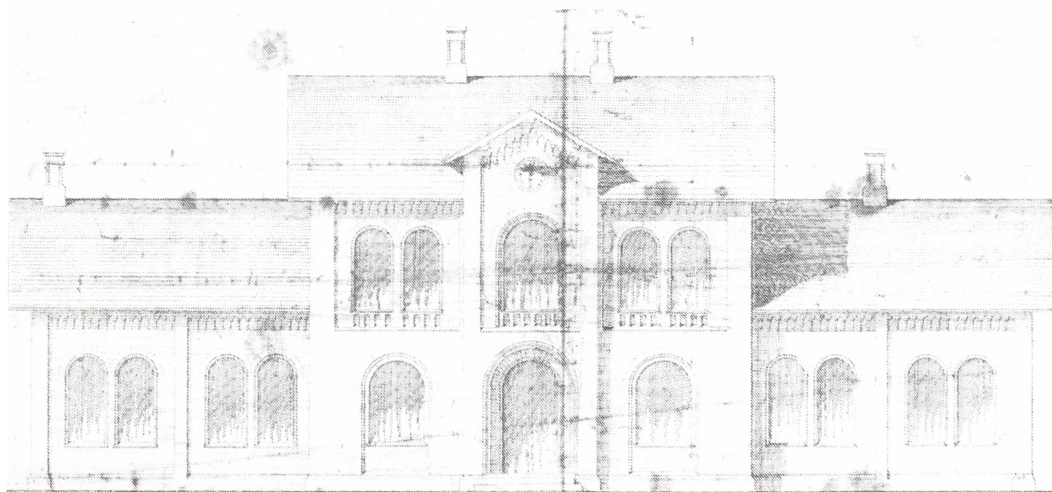
Holsøe opererede ud fra samtidens opfattelse med forskellige typer af stationer, store og små, by- og landstationer osv. – ialt fem forskellige klasser, og han udarbejdede tegninger til alle fem. Disse tegninger byggede på et modulsystem, som gav mulighed for at variere stationsbygningerne ud fra lokale behov og ud fra deres placering i forhold til omgivelserne. Derfor bygger alle de seks store stationer i Nordslesvig også på de samme principper. De bestod alle af et toetages midterparti og to lave sidepartier. Midterpartiet kunne vende modsat sidepartierne, dvs. med en høj gavl mod pladsen foran stationen og en høj gavl mod sporarealet. Denne type blev brugt i Haderslev, Tønder, Vojens og Tinglev, der alle fire ligner hinanden meget.

I Aabenraa og Røddekro var det imidler-

tid en lidt anden type der blev brugt. På disse to banegårde er midterpartiets tagrygning parallel med sidepartiernes, og facaden imod forpladsen, der på de fire andre banegårde var fremhævet ved den høje trekantsgavl, blev her fremhævet med et fremspringende gavlkvistparti (midterrisalit), ligesom hele midterpartiet springer frem foran de to sidepartier. I Røddekro var der endvidere en lille gavlkvist ud imod sporarealet. At der ikke kom det i Aabenraa, skyldes sikkert, at der her – ligesom i Tønder og i Haderslev – byggedes en stor perronhal. De er senere forsvundet, vistnok alle før århundredskiftet.

Alle stationsbygningerne er opført i den periode i arkitekturhistorien, hvor man blandede forskellige ældre stilelementer, men alle Holsøes bygninger har alligevel et arkitektonisk, ensartet præg. De er opført i en nordisk-italiensk inspireret rundbuestil med blank mur og lave skifer tage.

Holsøe fortsatte med at være Indenrigsministeriets tilsynsførende med statsbanernes bygninger helt frem til 1892, og

Aabenraa banegård, facade imod forplads. Kopi af tegning, dateret 1869, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

derfor findes der over hele Danmark stationsbygninger, som han har tegnet – endnu da, for mange er allerede forsvundet, og en del vil sikkert forsvinde også i de kommende år. Af Holsøes ældre, »danske« stationsbygninger kan nævnes Horsens (1867), Ringkøbing (1874), Varde (1874) og Svendborg (1874). Hans største bygningsværk, Fredericia banegård fra 1869, er i dag posthus, mens Nyborg banegård fra 1872, der af mange er fremhævet som Danmarks smukkeste stationsbyggeri, er nedrevet. – Holsøe døde den 1. jan. 1895.

Fem af seks banegårde nedrevet

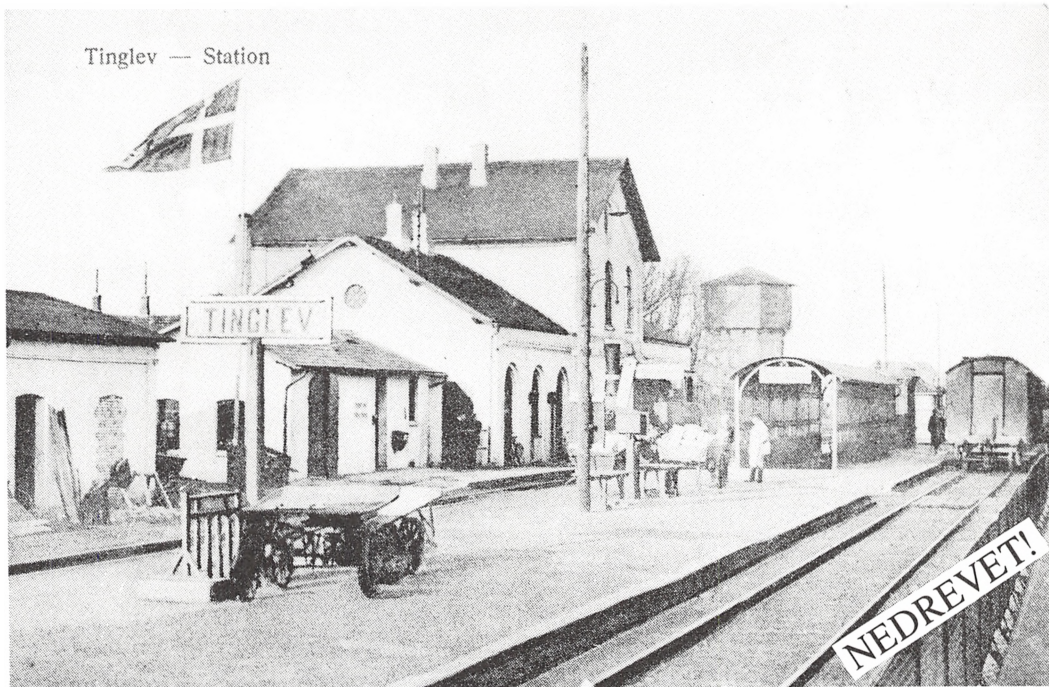
Af de seks nordslesvigske banegårde er som sagt de fem væk. Tinglev fik en ny banegård i 1958-59, og Rødekro og Vojens fik nye banegårde i 1960erne i forbindelse med en modernisering af østkystbanen. Persontrafikken på sidebanerne til Tønder, Aabenraa og Haderslev blev nedlagt omkring 1970, og derfor mistede disse banegårde nogle af deres funktioner. I Tønder fungerede banegården (Tønder Øst) dog som rutebilstation, og i Aabenraa

opretholdtes som nævnt også en række funktioner. Haderslevs banegård fik derimod lov til at forfalde og i 1985 blev også den nedrevet.

Denne nedrivning gav ikke anledning til nogen videre debat, endsigte protester. I Tønder gik det mere hedt til, da det blev diskuteret, om man skulle sætte Tønder østbanegård fra 1867 i stand eller rive den ned og bygge nye ekspeditionslokaler for busser og rutebiler. Resultatet blev, at et flertal i byrådet besluttede at bygge nyt, og et forsøg på at få bygningen fredet mislykkedes. »Med den skandaløse nedrivning mistede byen ikke kun en historisk og arkitektonisk interessant bygning, men landet mistede også sin ældste, bevarede jernbanebygning beliggende i et intakt miljø« således kommenterer de to lokalhistorikere W. Christiansen og I. Haase denne nedrivning i billedheftet »Nystaden« udgivet af Lokalhistorisk Forening for Tønder kommune i 1986.

Skal den sidste banegård også nedrives?

Nedrivningen af Tønder Øst i 1986 betyder, at det nu er os i Aabenraa, der kan

Tinglev banegård i begyndelsen af 1920'erne. Postkort af Diekmann, Tinglev, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Haderslev banegård (senere Haderslev Vest) set fra sporsiden. Fot. Rudolf Olsen, ca. 1930, i Det kgl. Bibliotek, kopi i Historiske Samlinger, Aabenraa.

*Tønder banegård (senere Tønder Ø), fotograferet fra forpladsen ca.1880. Bagved ses perronhallen.
Fot. i Historiske Samlinger, Aabenraa.*

Vojens banegård fra sporsiden. Fot. C.C. Biehl, før 1920, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Aabenraa banegård med den store perronhal. Også den lille bygning, der ses til venstre, foran banegårdsbygningen, er nu nedrevet. Fot. ca. 1890 i Historiske Samlinger, Aabenraa.

sige, at vi har i hvert fald landsdelens »ældste, bevarede jernbanebygning i et intakt miljø.« Spørgsmålet er så, om den også bare skal have lov til at forsvinde.

Nej, det skal den ikke - i hvert fald ikke uden at sagen er overvejet grundigt, og uden at alle kompetente instanser har udtalt sig. For at sikre, at dette skete, sendte jeg den 21. oktober 1986 et brev til Fredningsstyrelsen (i dag Planstyrelsen), hvor jeg gjorde opmærksom på den fare, der var for en nedrivning, og samtidig argumenterede for en bevaring ud fra de historiske omstændigheder, som jeg har redegjort for her.

Sagen blev herefter af Fredningsstyrelsen forelagt for Det særlige Bygningssyn, et rådgivende organ på 12 medlemmer omfattende den højeste faglige kompetence, når det gælder varetagelsen af bevaringsinteresser i dette land. Bygningssynet besluttede på grundlag af det forelagte materiale at indstille ikke alene banegården, men også pakhuset overfor til fredning. Det er så Planstyrelsens afgørelse, om den vil følge denne indstilling.

Forhåbentlig vil den, for en fredning er den eneste mulighed for at sikre, at denne sidste banegård i Nordslesvig fra 1860'erne bliver bevaret for eftertiden. Ifølge

»Vestkysten« den 10. april er et flertal i Aabenraa byråd nemlig indstillet på at rive banegården ned, selvom man ved, at Det særlige Bygningssyn ønsker banegården bevaret. Man foretrækker et fornuftigt vejprojekt frem for en bevarelse af banegården, hedder det i en udtalelse til avisen.

Bevaringsinteresser og -hensyn skal altså igen vige for andre og åbenbart stærkere interesser, sådan som man har været vidne til det gang på gang i den ene kommune efter den anden. Sådan vil det nok også fortsætte, uanset hvor stærkt andre instanser eller myndigheder understreger bevaringsværdierne, og uanset hvor grundigt bevaringsværdien forklares og begrundes i hvert enkelt tilfælde. For mange kommunalpolitikere, planlæggere og andre beslutningstagere har begrebet bevaringsværdi åbenbart ingen værdi, når der er andre hensyn at tage.

Litteratur

Haase, Ingolf: Dommen over Tønder Øst, i Jydske Tidende, Tønder-udg., 11. aug. 1985 (om bl.a. N. P. Holsøe).

Jensen, Niels: Sønderjyske jernbaner, 1975.

Jensen, Niels: Jernbaneminder fra Sønderjylland, 1981.

Velbevaret stuehus i Åstrup ved Haderslev, formodentlig fra omkring 1870. Foto Thyge Klemann.

Nu gælder det stuehuset!

– om bevaring af huse fra tiden 1864-1920

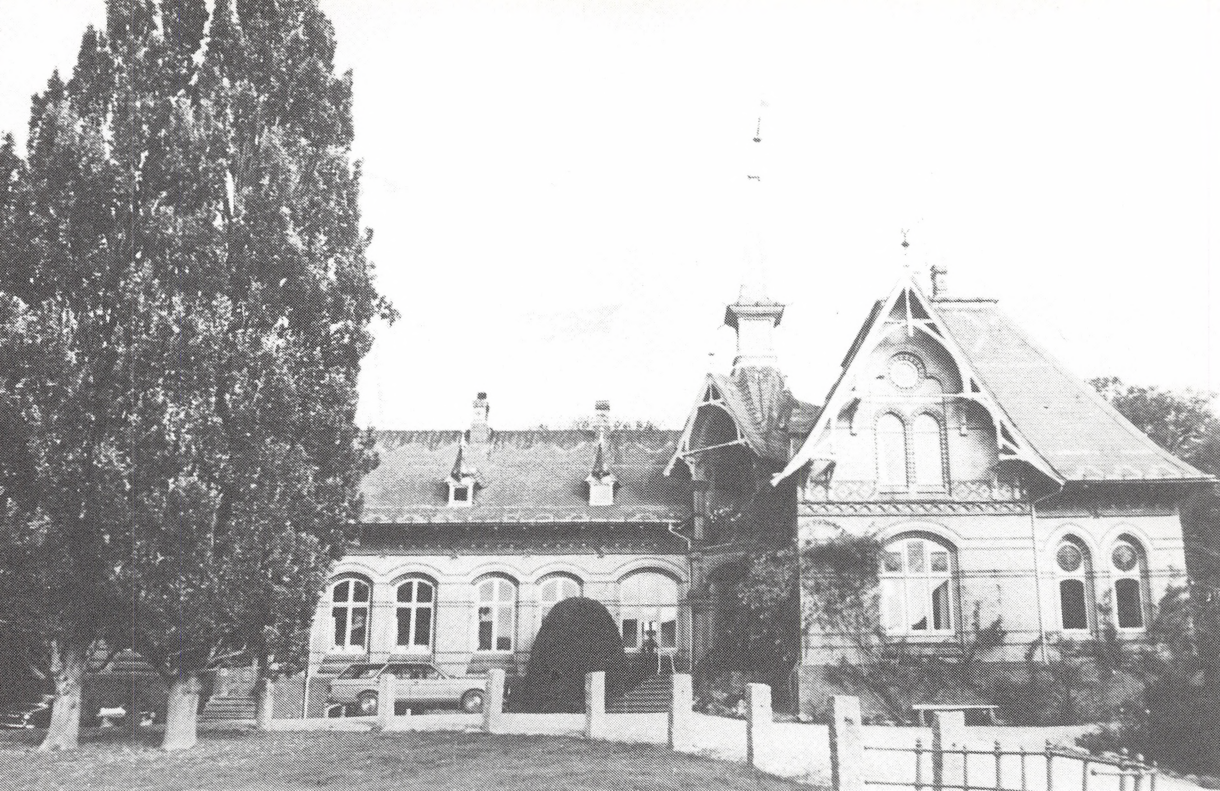
Af THYGE KLEMANN

I snart 60 år har loven om bygningsfredning været i kraft. I den tid har synet på, hvad der er bevaringsværdigt, udviklet sig, og i dag fredes der huse, som ikke ville være blevet fredet for 50 eller blot 20 år siden. Men der er stadig dele af vor bygningskultur, som ikke rigtig er kommet med endnu. I dette indlæg hævdes det, at det er på tide, at vi i Sønderjylland får øjnene op for husene fra »den præjssiske tid«, og ikke mindst for stuehusene på landet, der er truet af kraftige ændringer. Arkitekt Thyge Klemann skrev dette indlæg kort før sin død i 1979, men de synspunkter, der her fremføres, er stadig lige aktuelle.

Loven om bygningsfredning blev givet den 18. marts 1918. Indtil da var kun kirkerne nogenlunde sikrede ved kirkesynsloven af 1861.

Engang var Børsen i København det eneste hus, på hvilket der var hæftet en klausul om fredning. Ved salget af Børsen i 1856 havde sælgeren, kong Frederik VII, sat som en absolut betingelse, at alle ændringer i og ved bygningen skulle godkendes af indenrigsministeriet.

Man kan nu undre sig over, at de »profane« bygninger så sent kom under det, der senere skulle vise sig at være en ganske betryggende varetægt.

1918 var derfor et pionerår. Snart måtte man dog erkende, at det trods alt var en svag lov, man var nået frem til. Med en årlig bevilling på dengang 20.000 kr kunne der ikke udrettes meget. Tilmed kom kort efter husene i det genvundne land syd for Kongeåen til.

Mon ikke man kan hævde, at de mennesker, især folk fra Nationalmuseet, der satte alt ind på at få denne lov gennem Rigsdagen, i virkeligheden var særdeles forudseende. Måske anede de, hvilken fare – især for vore herregårdes vedligeholdelse – lens afløsningen af 4. oktober 1919 kunne komme til at forvolde. Slægter mistede formuer og landområder i et sådant omfang, at hjem måtte forlades. Værdifulde hovedbygninger måtte gå i forfald.

Hvad kredsen omkring bygningsfredningen og Det særlige Bygningssyn har formået at udrette for vort land i de snart 60 år, der er gået siden da, er intet mindre end imponerende. Ca. 3000 huse er nu fredet og der er i Fredningsstyrelsen ca.

2000 ekspeditionssager om året. Den sidste fortegnelse over fredede bygninger fra 1978 er derfor blevet et værk på 242 sider. Amt for amt, sogn for sogn og by for by er huse af arkitektonisk værdi nu bragt under sagligt og fagligt tilsyn. Sønderjyllands og Ribe amter skriver sig for 34 sider i denne registrant.

Hvad der i sin tid begyndte i det små med restaurering af de allermest udsatte slotte: Spøttrup, Liselund, er forlængst fortsat med snese af andre: Tårupgård, Børglum, Krabbesholm, Vitskøl, for blot at nævne enkelte, der nu er bevaret for generationer frem i tiden.

Men ikke alle af de værdifulde, historiske huse kunne overleve modgangstiderne. I billedet af vor arkitektur på landet må vi nu savne bl.a. Rørbæk, Rødslet, Rathlousdal og ikke at forglemme det sønderjyske slot Trøjborg.

Renæssancens, barokkens og empirens byhuse bliver nu overvåget og ofte bragt tilbage til deres fordums egenart og skønhed.

Ultanggårds stuehus, opført 1884-85, er et skoleeksempel på den importerede byggestil. Arkitekt A. W. Prale fra Flensborg, der har tegnet stuehuset, var måske den første, der her i det sønderjyske land var med til at ændre en dansk arkitektur og bygningskunst, som havde overlevet århundreder. Prale var i 1882 også arkitekt på Kurhotellet i Gråsten og året efter på tårnet på Sct. Marie kirke i Sønderborg.

Nu så længe efter må vi se disse huse som en part i en helhed. Uændrede må også de fredes og værnes som landets egne. Det gælder lige så vel huse i de sønderjyske købstæders bykerner, som det gælder villaer i deres yderkvarterer, landhuse og de små stationsbygninger. Den tid der skabte disse bygninger, kan ikke slettes af historien.

Blandt danske byer er Haderslev på det seneste ved at overgå mange andre i restaureringsbestræbelser. Lidt stort betragtet er denne by det nordligste, hvortil en fremmedartet arkitektur i tiden fra 1864 til 1920 nåede med en mere udstrakt påvirkning. Det gælder såvel hele gader i byen, som det gælder de nedlagte amtsbanners bygninger og mange landbrugsbyg-

Typisk villa på Åstrupvej i Haderslev fra omkring 1900. Foto Thyge Klemann.

ninger i det åbne land. De afviger her stærkt fra de traditionsrige danske bygninger, der er så smukt beliggende bag gamle alléer – landskabernes pryd her i det sydlige: Sandbjerg, Nygård, Ballegård, Marielyst, Mariesminder og andre. Det er huse, der vel øjensynligt for alle er af en sådan værdi, at deres fremtid må være sikret.

Gade i Vester Sottrup med typiske huse fra begyndelsen af århundredet, da den gamle landsby blev til stationsby. Foto Sønderjyllands amt, fredningsafdelingen.

To typiske huse fra tiden omkring århundredskiftet, til venstre tysk toldembedsmandsbygning fra den gamle grænse ved Frederikshøj, endnu velbevaret med vinduer og kviste – til højre hus i Uge, desværre med eternittag og ændrede vinduer, men med sin dør intakt. Begge huse har trempelkonstruktion, der er så karakteristisk for denne tid. Foto Sønderjyllands amt, fredningsafdelingen.

Men der er utallige stuehuse, der endnu er helt uden værn.

Det ville berige vort landskab, om også enhver ejer af et harmonisk stuehus kunne og ville føle en veneration og dermed en forpligtelse overfor sit hjemts ydre.

Som en smitsom sygdom har de store ruder bredt sig overalt. Fjerner man samtidig tagets to symmetriske skorstene, udskifter smukt patineret vingetegl med nyt materiale, for til sidst at ombytte den ædle, malede fyldingsindgang med en fabriksdør i teak eller eg – det hus, der da bliver tilbage, er hverken fortid eller nutid.

Ligesom mange byer efterhånden har fået gennemført registrering hus for hus som en vejledning for myndighed og borgere, var det også ønskeligt, om man nåede frem til oversigter over landbrugets bygninger. Lykkeligst ville det være, om hver enkelt ejer kom til at besidde en naturlig kærlighed til hjemmet.

De ombygninger, man nu er vidne til, burde og kunne indskrænkes til pietetsfulde restaureringer, og det gælder ikke blot de hundredårige huse. Også blandt dem, der blev bygget helt op imod første verdenskrig, kan der være eksempler af bygningshistorisk interesse.

Et hvidpudset stuehus med frontespice

og karnap tåler lige så lidt som andre at blive »moderniseret«. Et hus fra perioden 1864-1920 med imiteret bindingsværk, mønstermur, udskåret træværk og »mærkelige« udbygninger kan lige så vel som andre huse blive helt uden mening ved at ændre dimensioner og ved at få tilført nutidens elementer. Det kræver stor selvbeherskelse hos de arkitekter, der påtager sig sådanne opgaver.

Hvilke veje man skal gå for at retlede også på dette punkt, er endnu ikke fundet. Men findes bør de, om ikke hele landsdele en dag skal blive helt uden huse af arkitektonisk værdi. Vore byer og vort land er alles eje. Det er en sorg at se det blive grimt bebygget, at se træer forsvinde og landskabets konturer udslettet af bevoksninger. Men sorgen er ikke mindre ved at se, hvordan der overalt handles ilde mod det særpræg, der engang var vor kulturs etikette.

Som med støj og forurening er det med huse. Det er på højeste tid, at disse onder, der i den sidste snes år helt har overrasket mennesker og taget overhånd, nu bliver imødegået.

Det gælder stuehusene nu – og ikke blot i Sønderjylland.

Set og sket i Sønderjylland

Grænselandskronik

Af JØRN BUCH

Sønderjysk Månedsskrift introducerer hermed sin nye grænselandskronik »Set og sket i Sønderjylland«. Kronikken dækker denne gang januar kvartal 1987 og er skrevet af Radio Syds grænselandsmedarbejder, Jørn Buch. Som tidligere meddelt træder grænselandskronikken i stedet for grænselandsdagbogen, der sluttede med udgangen af 1986. - Redaktionen modtager gerne kommentarer (også positive) til denne nye rubrik, der vil skifte forfatter fra gang til gang. Dette vil sikkert give en spændende variation såvel i det indholdsmæssige som i det holdningsmæssige.

Sjældent har der i den sønderjyske presse været ført en så lang og så ophidset debat som i begyndelsen af dette år. Det er mange år siden forsvarsviljen – eller hvad det nu var – har været så udtalt. Og det er vist også første gang så mange sønderjyske forbrugere har klaget over, at de kan spare/tjene penge ved at handle syd for grænsen. Selv om der naturligvis er foregået mange andre ting, har disse to forhold absolut været de vigtigste.

De sønderjyske kaserne

Debatten om de sønderjyske kaserne kom først for alvor i gang, da det af forsvarministeren nedsatte Agger-udvalg skulle til at barsle med sin rapport. Da rapporten kom, var debatten i gang, fordi det efterhånden er ved at være praksis i Danmark, at der altid er nogen som ikke kan lade være med at lade *nogle* oplysninger sive ud til pressen og offentligheden,

inden den endelige og samlede fremlægelse for offentligheden finder sted.

Ingen steder i landet blev der reageret så hurtigt og så stærkt som i Sønderjylland, da det rygtedes, at flere kaserne skulle nedlægges. Og mange forskellige argumenter for bevarelsen af kaserne blev formuleret. Mange gik ud fra, at rapporten var udtryk for den højeste visdom eller i hvert fald det sidste ord. Men det var den netop ikke, har det vist sig.

Rapporten var udarbejdet af en arbejdsgruppe, som var nedsat af forsvarsministeren. Og en arbejdsgruppe består som regel af en lang række eksperter, som i deres analyse nødvendigvis må tage udgangspunkt i det kommissorium, de har fået. En arbejdsgruppes opgave er derfor at gå rent teknisk til værks og fremlægge forslag til den – teknisk set – mest rationelle model. Og hvad der er mest rationelt, afhænger jo netop af, hvad det er for præmisser eller værdinormer, man går ud fra.

Læren af kaserne-sagen er derfor bl.a., at vi altid skal undgå at blive underlagt et teknokrat-styre eller for den sags skyld et såkaldt »forretningsmands-styre«. Her i den sønderjyske kaserne-sag fandt man først frem til en løsning efter en lang og ophedet folkelig debat.

Under debatten blev der også ind imellem brugt argumenter, som slet ikke holder. Mange lagde vægt på, at der var historiske argumenter for den sønderjyske forsvarsvilje. Men da den historiske situation konstant er under udvikling, så vil det

historiske argument forudsætte et statisk samfund. Det dynamiske, moderne samfund kræver i stedet hele tiden nye metoder til løsning af de mange nye problemer. Der er vel heller ingen belæg for, at sønderjyderne f. eks. den 9. april 1940 viste større forsvarsvilje end den øvrige befolkning. Noget andet er, at kampen ofte har stået om Sønderjylland, men det var samtidig en kamp, som hele den danske befolkning blev delagtiggjort i.

I forlængelse heraf var der mange, som fremhævede, at det var vigtigt at have soldaterne placeret i Sønderjylland, for at de var så tæt ved grænsen som overhovedet muligt! Men mon der er nogen, der i dag i fuld alvor forestiller sig, at truslen kommer fra forbundsrepublikken Vesttyskland? Som oven i købet er vores NATO-allierede? Men det kan selvfølgelig være, at det er østtyskerne, der er tænkt på! Jeg tror dog snarere, at det desværre er den gamle anti-tyske holdning eller fordom, som igen dukker op til overfladen. Det sker med jævne mellemrum, at nogle danskere moraliserer over for andre folkeslags adfærd. Og selvom de fleste tyskere i dag er født efter 1945, så bliver de hos mange gjort ansvarlige for deres forældres ugeringer. Det er virkelig udtryk for en udemokratisk adfærd.

I kasernedebatten er der også enkelte sønderjyske politikere, som både har blæst og haft mel i munden. Politikere, som er imod militæret, og politikere, som har været med til at skære ned på forsvaret og begrænse antallet af soldater. Men bevare de sønderjyske kaserne, det vil de!

Og kaserne bliver bevaret – om end ikke helt på den nuværende måde. Når det lykkedes for Tønder, ja, så skyldes det, at militæret er nødvendigt som stormflodsberedskab – sagde de i Tønder, og det har Hans Engell givet dem ret i! Men mon ikke det blot er et udtryk for, at man har et argument, til man tager et nyt? Tønder har

Med et folketog til Tønder kaserne gennem Tønder by protesterer befolkningen imod, at deres kaserne skal nedlægges. Foto: Lis Harder/Flensborg Avis.

i en tidligere periode været uden militær. Men var der nogen der følte, at stormflodstruslen var større uden militæret på Tønder kaserne end i dag, hvor vi oven i købet har fået et fremskudt dige!

For mig er det derfor helt klart, at foruden de rent militærtækniske overvejelser, man må gøre sig i en sådan garnisonsrapport, må man også tænke egnsudviklingspolitisk. Tænk, hvis en lille by som Tønder skal miste sin kaserne eller sit seminarium. Erhvervsøkonomisk ville det betyde en katastrofe for byen. Det er godt, det ikke er teknokraterne, der styrer Danmark. Bare politikerne i højere grad ville vove at være politikere og tænke i helheder – på tværs af embedsmænd og såkaldte eksperter!

Valgkamp i Sydslesvig

Syd for grænsen skal der i september være valg til Landdagen i Kiel den 13. september. Valgkampen er forlængst i gang og følger lige i hælene på forbundsdagsvalget den 25. januar. Det danske mindretals parti SSV, Sydslesvigsk Vælgerforening, stillede ikke op til forbundsdagsvalget, da man ikke længere har chancer for at få valgt en kandidat. Sidste gang SSV stillede op til forbundsdagsvalget, var i 1961. Men hver gang opstår der i Sydslesvig en diskussion, om man ikke skal markere sig for at holde på sine vælgere, så de ikke glider over til andre partier. SSV »råder« groft sagt over ca. 23.000 stemmer. Kort efter krigen var det omkring 100.000 stemmer, så dengang var det også nok til et forbundsdagsmandat.

Ved forbundsdagsvalgene bliver der derfor bejlet kraftigt til de ledige danske stemmer. Hvor går de hen? Ud fra stem-

metallene til kommunalvalgene kan man groft sagt sige, at ca. 70% går til SPD, 20% til CDU og de resterende 10% til FDP. Men problemet er, om den skærpede magtkamp mellem SPD og CDU i Landdagen i Kiel ikke kan gå hen og klemme SSV helt ud. Dertil kommer, at forbundsdagsvalget i januar viste, at der er stor chance for, at De grønne bliver repræsenteret, og mulighed for, at FDP igen kommer i Landdagen. Sker det, så er der ingen »stemmespild« og så koster det enkelte mandat mere. Sidste gang fik SSV det næstsidste af de 74 mandater, så derfor er SSV i høj grad truet.

Alle kræfter er ved at blive mobiliseret, så mandatet kan sikres. Og i de senere år har landdagsmand Karl Otto Meyer lagt vægt på at føre regionalpolitik. Dvs. han er i Landdagen i Kiel den eneste, som prøver på at forsvare hele Sydslesvigs regionale interesser i forhold til det økonomisk bedre udviklede Holsten. Ikke alle er glade for denne kurs, da de er bange for, at det går ud over partiets nationalpolitiske profil som dansk mindretalsparti. Især har der været kritiske røster fremme fra rigsdanskere. Men ved SSV-landsmøder og opstillingsmødet i februar var der fra de mange sydslesvigiske delegerede massiv opbakning bag Karl Otto Meyers politik.

En trussel imod Flensborg Avis!

Den skærpede magtkamp mellem SPD og CDU og dermed jagten på de danske stemmer, har sammen med Karl Otto Meyers samarbejde med først og fremmest SPD i Landdagen i Kiel måske været årsagen til, at Flensburger Tageblatts koncernledelse for nylig truede Flensborg Avis med et fagedforbud! I hvert fald har chefredaktør Paul Weede i en leder i Flensborg Avis (12.3.) givet udtryk for, at truslen fra Flensburger Tageblatt må være politisk betinget.

Flensburger Tageblatt har hævdet, at

Den 22. april gik ledelsen af Flensburger Tageblatt endelig med til at ophæve truslen om beslaglæggelsen af Flensborg Avis' torsdagsudgave. Torsdagsudgaven med KONTAKT-siden er købt og betalt af Sydslesvigsk Forening til uddeling til alle foreningens medlemmer. Foto: Flensborg Avis.

distributionen af Flensborg Avis til alle Sydslesvigsk Forenings medlemmer (den kulturelle organisation SSF i modsætning til den politiske SSV) hver torsdag er konkurrenceforvridende, da den uddeles gratis. Flensburger Tageblatt har truet flere gange med sagsanlæg, men sidst altså med et fogedforbud og med en frist til at svare inden otte dage! Flensborg Avis har ikke svaret og er fortsat med at give avisen med KONTAKT-siden til alle SSF-medlemmer om torsdagen. Og selv om Flensburger Tageblatts egen fastsatte frist forlængst er overskredet, er der ikke sket mere i sagen – bortset fra den voldsomme debat. Men desværre kun i Flensborg Avis. Flensburger Tageblatt har selv været tavs som graven. Men i det tyske mindretals blad »Der Nordsleswiger« – som trykkes hos Flensburger Tageblatt – har der været et par ledere af chefredaktør S. Matlok foruden nogle læserbreve, bl. a. af redaktør Chr. Glass fra det tyske fjernsyn

ARD.

I Matloks første leder i »Der Nordsleswiger« den 13. marts anklager han det danske mindretal for at ville lave valgkamp ud af sagen. Han mener, at sagen er af ren økonomisk-juridisk art og afviser, at Tageblatts trussel ikke er i overensstemmelse med ministerpræsident Uwe Barschels politik: »Vrøvl, nej mere forvrøvet kan man ikke argumentere«. Men i ledere ugen efter, »Offener Brief an das »Tageblatt«, erkender han, at »strids-spørgsmålet tangerer ... de dansk-tyske forhold« og appellerer til Tageblatt om ikke at foretage sig noget »i hvert fald indtil Landdagsvalget«. Sagen har altså en klar politisk dimension!

Anderledes klar og konsekvent var et læserbrev af redaktør Chr. Glass fra ARD-Aktuell. Det fremkalder hos ham ubehag, at et monopolforlag langer ud efter den lille dværg Flensborg Avis, som oven i købet er et mindretalsblad.

Men holdningen hos Flensburger Tageblatts koncernledelse afspejles nok allerbedst i udtalelsen fra forlagsdirektøren, Klaus May: »Selv om der tales dansk her (i Sydslesvig), så har man at rette sig efter værtslandets love«! (Der Nordschleswiger 20.3.). Men Flensborg Avis har eksisteret siden 1869 – længe før Flensburger Tageblatt – og der er blevet talt dansk i Sydslesvig længe før den første tysker kom til landsdelen!

Antidanske holdninger?

Striden omkring Flensborg Avis var ikke så interessant, hvis den bare var en enlig svale. Men det er den desværre ikke. Der har i de sidste måneder været flere og flere eksempler på, at nogle tyske kredse ofte i en politisk truet situation – og det er jo netop i den truede situation ens holdning og sande sindelag kommer på prøve – har vist antidanske holdninger. I Nordfrislands amt har den stedfortrædende CDU-Landråd Fred Warn truet med, at det danske medlem af amtsrådet, Peter Gerckens, »kan vente sig fra Kiel« (Flensborg Avis 6.3.), og så vil han »komme til at opleve noget«. Peter Gerckens havde ønsket at debattere asylpolitikken i Nordfrislands Amt, og blev heri støttet af SPD og De Grønne. Samme amt har i øvrigt nægtet at annoncere i Flensborg Avis på grund af amtets strenge økonomi. Det ville have betydet en merudgift på DM 13.000!

I Slesvig har Caroline Schwarz fra CDU krævet, at det danske mindretals repræsentanter i byrådet ikke må blande sig i tyske kulturelle forhold. Det var en »uforskammet arrogant« holdning at kræve, at mindretallet som borgere i forbundsrepublikken selvfølgelig havde en demokratisk ret til at tale med og udøve sin indflydelse! (Schleswig-Holsteinische Landeszeitung 13.3.).

Men heldigvis er der da også andre

strømninger i den tyske flertalsbefolkning i Sydslesvig. Lothar Hay, Flensborg bys bypræsident, som svarer til vores borgmester, har flere gange ytret ønske om at blive inviteret til de danske årsmøder. Det er nu sket. For første gang har det danske mindretal inviteret officielle repræsentanter for den tyske flertalsbefolkning, bypræsidenten Lothar Hay og overborgmester (kommunaldirektør) Olaf Cord Dielewics. Men ikke uden at der fra dansk side er kommet enkelte kritiske røster. De fleste er dog enige om, at det er tegn på en god og sund udvikling. Det illustrerer, at man ikke alene kan leve ved siden af hinanden, men også med hinanden!

Mindretalsproblemer

Det tyske mindretal fik i efteråret taget fat på en af sine mærkesager: tilskudene til det tyske biblioteksvæsen. Staten gav en klækkelig forhøjelse. Men vi har jo kommunalt selvstyre i dette land, og hvordan ville kommunerne forholde sig?

Der bliver holdt mange søndagstaler om, hvor godt og interessant det er, at vi har mindretallene, og at de giver landsdelen en yderligere dimension. Men når der kommer konkrete sager med økonomi ind i spillet, ja, så kniber det på begge sider af grænsen. Mange sønderjyske kommuner har simpelthen nægtet at give et ekstra tilskud til det lokale tyske biblioteksvæsen, f. eks. i Haderslev. Det er alene en statsopgave, siger de. Men der er nogle kommuner, som har vist den rigtige vej, det gælder f. eks. i Tønder. Og selv om det ligger uden for amtets regi, så har man alligevel under Dycke Hoff's ledelse lavet en fælles fordelingsplan for alle de sønderjyske kommuner i fællesskab, hvor det alt i alt drejer sig om beskedne beløb. Selv dette har enkelte steder mødt lokal modstand.

Men det er måske ikke så meget bibliotekstilskuddene, som virkelig giver det

Den slesvig-holstenske befuldmægtigede for mindretalsspørgsmål, Thies Uwe von Leesen, fik på Sankelmark mange knubs for at sige det højt, som mange tænker: »Man skal være sig sine rødder bevidst og være loyal over for dem«. Foto: Helge Grøhn/Der Nordschleswiger, 11.jan.

tyske mindretal problemer. På den årlige konference på Sankelmark reagerede mange ret voldsomt og afvisende på den slesvig-holstenske befuldmægtigede i mindretalsanliggender, Thies Uwe von Leesen saglige og dybdeborende oplæg. von Leesen advarede mod for stærk en integration i det danske samfund. Man skulle i stedet styrke den fælles, tyske bevidsthed og identitet. Når reaktionen blev så voldsom ind imellem, så skyldes det uden tvivl, at von Leesen havde ramt nogle virkelig ømme ligtorne. De fleste vidste, at han i virkeligheden ramte præcis! Men hans oplæg kunne for den sags skyld lige så godt være blevet holdt for det danske mindretal – og garanteret med præcis den samme reaktion!

Jyske Lov« gælder endnu!

Men de to mindretal har ikke alene fælles aktuelle problemer. Sammen med flertalsbefolkningerne nord og syd for grænsen, har de også haft fælles retsvæsen. Jyske Lov fra 1241 var gældende i Sønderjylland indtil prøjserne indførte BGB – Bürgerliches Gesetzbuch – med retsvirkning fra år 1900, ja enkelte bestemmelser var i kraft indtil 1920. Troede man!

For nu viser det sig, at der stadig dømmes efter bestemmelser i Jyske Lov! I en sag om noget nyt og opskyllet land ved feriecentret Damp på halvøen Svansen i Sydslesvig måtte overlandretten i Slesvig ty til Jyske Lov i marts måned for at få afgjort, hvem der havde ejendomsretten til det nye land. Da forbundsregeringen i Bonn måtte opfattes som den danske konges juridiske efterfølger, blev det nye land tilkendt Bonn!

Grænsependler-problemer

Foruden de to nationale mindretal på begge sider af grænsen, findes der mange andre slags mindretal. Det gælder bl. a. grænsependlerne. I begyndelsen af marts dannedes der en grænsependlerforening af bl. a. mange dansksindede fra Sydslesvig, som arbejder i Danmark. På tilsvarende måde har der i et års tid eksisteret en forening af grænsependlere med popæl i Danmark og arbejde i Vesttyskland. Selv om begge foreninger har samme type problemer, har de ikke slået sig sammen. Den ene part skal jo også henvende sig til den danske regering, medens den anden har problemer med den tyske. Men for begge foreninger gælder det, at deres medlemmer er kommet økonomisk i klemme ved de skattereformer, som er gennemført både nord og syd for grænsen.

For begge parter gælder det, at en lang række fradragsmuligheder er forsvundet. Og da der er forskellige principper for

Flensborgs bypræsident, Lothar Hay, hilser venligt på amtsborgmester Kresten Philipsen på trods af, at Kresten Philipsen har skældt Flensborg by ud for at være hovedforurenere af Flensborg fjord. – Og de er også uenige om, hvorvidt Flensborg-fjord kommissionen stadig eksisterer. Kresten Philipsen mener nej! Foto: Der Nordschleswiger, 21.marts.

skattebetaling og skatteevne i Danmark og Vesttyskland, giver det store forskelle. Desuden er sociale pensioner skattefrie i Vesttyskland - og størrelsen er dermed derefter. Men bliver den skattefrie vesttyske pension udbetalt i Danmark, så skal der betales skat. Det samme gælder arbejdsløshedsunderstøttelse. Så EFs bestemmelser om et frit europæisk arbejdsmarked fungerer altså ikke i praksis.

Grænsehandlen

Dette gælder i endnu højere grad grænsehandelen. Den ellers så bløde dansk-tyske grænse er markant nok, når vi ser på de forskellige pris- og afgiftssystemer. Danmark har traditionelt haft høje skatter og afgifter på forbrugsvarer, og med det nuværende moms-niveau på 22 % ligger vi også langt over det tyske på 14 %. Det evige dilemma er derfor, om vi skal have

højere personskatter og lavere afgifter eller omvendt – hvis vi vil bevare den nuværende sociale standard! Og det var bl.a. det spørgsmål skatte- og afgiftsministeren rejste, da han var på besøg i Tønder. Men ingen kunne eller ville svare på det. I stedet var der mange der forventede, at ministeren kunne præsentere en nem løsning. Derfor var det for billigt og for primitivt, når en deltager fra Løgumkloster anklagede ministeren for nøl. Selv kunne han kun bidrage med et poppet forslag om at udskille Sønderjylland som et særligt toldområde. Skulle det sociale niveau så også til at være lavere her end i resten af landet?

Grænsehandlen har fået et voldsomt omfang siden påske-pakken 1986. Og det skyldes først og fremmest den væsentligt lavere benzinafgift i Tyskland, så der kan spares mellem 2,50 og 3,00 kr pr. liter. Men hvilket land har nu den mest fornufti-

Med kurven fuld af tysk øl eller bagagerummet læsset med et afgiftsfrit dansk køleskab kan den enkelte forbruger sikre sig nogle personlige fordele. Men han eller hun er også med til at sikre, at det danske skatte- og afgiftstryk stiger. Foto: Flensborg Avis.

ge energipolitik? I Danmark skal en variabel afgift sikre, at prisen ligger nogenlunde fast – på et højt niveau af hensyn til statskassen, men også af hensyn til miljøet. I Vesttyskland har man ladet forbrugerne bruge løs af den billige benzin og olie på verdensmarkedet. Når der i EF-sammenhæng tales om harmonisering, hvem skal så tilnærme sig hvem?

Grænsehandelen har taget et stort op-sving, og den danske stat »går glip« af nogle milliarder. Men til gengæld får statskassen mange flere milliarder ind på afgifterne i landet som helhed. Vi forbrugere i Syd- og Sønderjylland kan til gengæld glæde os over, at en meget stor del af vores forbrug kan finansieres for billigere penge end i det øvrige land. Det er klart, at der er enkelte erhvervsgrøner, som har fået problemer. Men som helhed er der vist ikke mange, som for alvor sætter et spørgsmålstegn ved vor afgiftspolitik. Og når vi tænker i EF-baner, hvem skal så tilnærme sig hvem? Industri- og Handelskammeret i Flensborg er ikke i tvivl: »Den

aktuelle situation i grænsehandelen kan derfor kun løses gennem indre danske forholdsregler, som sikrer en delvis tilpasning til det tyske afgiftsniveau.« (IHK Presse Information 19.3.).

Ja, det er let at være »europæer«, når det foregår på ens egne præmisser. Ville det ikke være mere rimeligt, at tyskerne fik nogle højere afgifter og dermed et bedre socialsystem? Men desværre er Danmark handlingslammet, når det gælder den europæiske politik. En aktiv EF-politik kunne være med til at præge udviklingen i EF. I stedet sidder mange i Danmark og vogter på, at EF endelig ikke laver noget, der skader Danmark. Hvis man derfor i Danmark tænkte lidt mere europæisk, ville der være håb om, at de store strukturelle forskelle, som stadig eksisterer i forbindelse med den dansk-tyske grænse, kan gå hen at blive løst. Men alligevel er det dog godt, at man endelig er ved at tage sit eget rejsegods-cirkulære alvorligt!

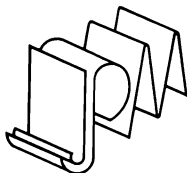
(Afsluttet 10. april).

P.J. SCHMIDT A/S

 **KONTORINDRETNING
RÅDHUSCENTRET
TELEFON 04 54 12 26**

P.J. SCHMIDT A/S

 **BOGHANDEL
VESTERGADE 14
TELEFON 04 54 12 26**

**J. P. MØLLER
BOGBINDERI**
CHRISTIANSFELDVEJ 70
DK-6100 HADERSLEV
TELEFON 04 52 13 61

Læs Grænseforeningens blad

GRÆNSEN

Fire numre om året: 20 kr.

Bestilles hos
Grænseforeningen,
Peder Skrams gade 5,
1054 København K.
Tlf. 01 11 30 63

SYDBANK

Nykredit
den nye danske kreditform

Åstrupvej 13
6100 Haderslev
Tlf. 04 52 70 00

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Nørremarksvej 84 . Tønder . Tlf. 04 72 15 50

**Sønderjyllands Lånekasse
Sparekassen Sønderjylland**

Storegade 12 . Aabenraa . Tlf. 04 62 15 67, lok. 25
Mandag og tirsdag kl. 9-15; torsdag kl. 9-13

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

**Grænselandets liv
Grænselandets sang**

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A/S Sønderjydske Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

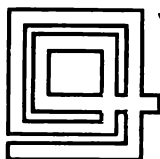
Aabenraa

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet

for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. 04 52 38 55

YTTESENS EFTF.

Kontorsystemer
AUT. COMPUTER FORHANDLER
Tlf. 04 62 10 09 - Aabenraa

**ALM.
BRAND**
AF 1792

**TEGNER AL
FORSIKRING**

Branddirektoratet i:

GRÅSTEN
Ahlefeldvej 10
Tlf. 04 65 17 67

SKÆRBÆK
Tøndervej 12
Tlf. 04 75 22 75

HADERSLEV
Nørregade 23
Tlf. 04 52 07 66

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

Papirvarer, engangsartikler og affaldssystemer
til institutioner og til industrien

Sækko A/S · Egelund · 6200 Aabenraa · Tlf. 04 - 62 18 18

BRF

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S · VOJENS

Sparekassen Sydjylland

CIMBRIA Byggemarked

Haderslevvej 2 · 6200 Aabenraa · Tlf.: 04 62 20 00

WINDS BOGTRYKKERI ApS
Telf. 04 52 22 31
Gravene 12 - 6100 Haderslev

Speciale:
Trykning af
sønderjysk litteratur

DANEBOG HØJSKOLE - ALS
4 måneders kurser med start i henholdsvis januar og september.
Korte sommerkurser.

Tlf. (04) 46 41 12
Mogens Hømmingsen

Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole
Brørup station

IDRÆTSHØJSKOLEN
I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj - 28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober - 28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

Vi skaffer penge til huse

XD

Kreditforeningen
Danmark

Distrikt Sønderjylland
Storegade 31, 1. Postbox 103
6200 Aabenraa. Tlf. 02 62 53 00

SKIFTER BIL

VOLVO

Konservering Restaurering
af papir, kort, tegninger
MARTIN DEGN PEDERSEN
Gråbrødregade 12
6760 Ribe · Tlf. 05 42 04 38